

Makari-donatori Ilirske (Hrvatske) škole u Pečuhu

ĐURO FRANKOVIĆ

Illyés Gyula utica 22

HU-7636 Pécs

gyorgy.frankovics@gmail.com

Izlaganje sa znanstvenog skupa

Primljeno/Received: 01. 10. 2011.

Prihvaćeno/Accepted: 03. 12. 2011.

Obitelj Makar trajano je upisala svoje ime u povijest hrvatskoga naroda i hrvatske manjine, kao i u povijest Mađara u Pečuhu. Naime, u oslobađanju ovog baranjskog grada od osmanlijske vladavine u razdoblju od 1543. do 1868. godine, Ivan Makar i njegovi vojnici odigrali su ključnu ulogu te su iznenadnim upadom na gradske zidine u južnom dijelu gradu nanijeli goleme gubitke turskoj vojsci koja je prestala s obranom i sklopila primirje.

Ivan Makar bio je pukovnik i barun te utemeljitelj pečuške Ilirske škole koja je u gradu djelovala do kraja 18. stoljeća.

Ključne riječi: Makari, Ilirska škola, Pečuh

Ivan Makar, potomak vojničke obitelji, u službi koprivničkog kapetana bio je zapovjednik izviđača kršćanskog dravskog korpusa i imao značajnu ulogu u oslobađanju Pečuha od osmanlijske vojske koja je grad držala pod svojom upravom od 1541. godine do 21. listopada 1686. godine. Kao poručnik u vojsci Nikole Zrinskog VI. (1620-1664.) sudjeluje u zimskom pohodu 1664. godine. Iste godine Pečuh je spaljen i pribavljen je veliki plijen. Ivan Makar također je oslobodio opsjednutu Viroviticu od osmanlijske vojske i sudjelovao u pobjedi nad neprijateljskom osmanlijskom vojskom kod Nagyarsánya.

Pukovnik Makar imao je značajnu ulogu u oslobađanju Pečuha 1698. te protjerivanju Osmanlija, a sam Pečuh iste godine naziva »Civitas Libera Regiaque«.

Ivan Andrija Makar bio je miljenik Leopolda Kolonića, predsjednika Dvorske komore, a kao hrvatski pukovnik služio je u vojsci kralja Leopolda I. Sam je vojačio svoje husare, a imao je i petstotinjak hrvatskih vojnika o kojima je brinuo. Za njihovu skrb od Dvorske komore godišnje je

primao dvadeset tisuća forinta. Leopold I. je njemu i njegovoj djeci Nikoli i Ani za postignute vojne uspjehe darovao titulu makarskih baruna 1687. godine. U darovnici piše: »Te Joannem Makár, uti meritus es, ac per te Nicolaum filium et Annam similiter Makár filiam tuos...in numerum, ordinem ac consortium praedicti Regni nostri Hungariae... liberorum baronum seu magnatum rubra cera in litterarum suarum obsigillatione utentium, recipiendum, aggregandum, evehendum, et annumerandos; ac insuper praedicato de Makaszka, unde originem tuam trahis, cohonestandum et condecorandos duximus.« Vladar mu je predao vlastelinstvo u Dombóváru u Baranji, što je spriječio Ivan Drašković. Pukovnik Makar 1694. godine sudjeluje u ubojstvu Gyögya Nagya, prefekta Komore, a kako bi izbjegao kaznu za zločin, bježi u Mletke gdje, također uspješno, ratuje protiv Osmanlija. Dvor mu je dao pomilovanje i mogao se vratiti. Godine 1696. postaje glavni kapetan Zrina i utvrde Nove te pukovnik poljske konjice.

U izvorima iz 1704. godine ne navodi se njegovo ime, već ime njegove udovice.

Obitelj Makar vladala je velikim imanjem u Pečuhu. Između 1665. i 1722. godine pukovnik Makar posjedovao je četiri kuće sa zemljištem, a na zapadnom dijelu grada Pečuha brdašce po njemu nazvano Makár-hegy na kojem su bili vinogradi.

Ivan Leopold Makar, njegov sin, 21. lipnja 1721. poklonio je dio posjeda na kojem se nalazila orunula kuća hrvatskoj zajednici u Pečuhu da na tom mjestu izgradi školu. Pod vodstvom isusovca 1722. godine ruševna zgrada je obnovljena i u njoj je otvorena Ilirska škola.

Nakon rušenja stare zgrade na istom mjestu izgrađena je nova pred kojom je Savez Hrvata u Mađarskoj 1992. godine postavio spomen-ploču na hrvatskom i mađarskom jeziku.

Gradska uprava Pečuha donijela je 18. siječnja 1690. godine odluku prema kojoj su Hrvati svoju djecu morali slati u isusovačku školu.

Dokumenti na latinskom jeziku daju nam uvid kad je predana donacija baruna Ivana Leopolda Makara, kepetana viteškog reda: »Predaje se u gradu jedna stara zgrada s gruntom zajedno za osnivanje Pučke (trivijalne) škole svrhom da u njoj hrvatska, odnosno ilirska mladež-oba spolauznapreduje u kršćanskom nauku i u dobrom moralu, a za sva vremena predata 26. svibnja 1721. godine.«

Važniji hrvatski građani okupili su se 7. srpnja 1721. godine u kući Sime Dorošavčevića da bi primili donaciju i obvezali se na latinskom jeziku »da će zgradu što prije popraviti i daju obećanje da će ju odbraniti od svih onih koji bi zadužbini smetali u radu.« Deklaraciju je sastavio ilirski govornik, P. Mihalj Lonović, a potpisali su je: gospodin Bonaventura Janković, gospodin Simo Dorošavčević, gospodin Đuro Stefanović, P. Mihalj Fizir, gospodin Toma Budimlija, gospodin Marko Bertić (nepismen), gospodin Pavo Petrović, gospodin Lovra Kovačević, gospodin Matija Andrašević, gospodin Petar Petrović (nepismen), Đuro Letić, gospodin Petar Orlović, István Vajda, Matija Makar (nepismen), Šimo Kujinjga, Franjo Mičrić, Mihalj Matijević, Franjo Beričić i Stjepan Čurčić. Naime, postoji sličan dokument koji su

potpisali spomenuti i još neki građani, ali u nešto manjem broju, na istom mjestu i istog dana. (Pridjevak »gospodin« pred imenima potpisivača označava da je riječ o uglednim građanima.)

Od spomenutih dvadesetak uglednih Hrvata, četvorica su bila nepismena, što je važan podatak kad je riječ o hrvatskom građanstvu u Ugarskoj.

Primas György Széchenyi u Pečuhu svečano je inaugurirao isusovce da šire puku Božji nauk i odgajaju mladež u znanosti, što bi neosporno značilo da je cilj njihova prosvjetnog rada bio organiziranje školske nastave i odgoj mladeži.

Isusovci su odmah obnovili školsku zgradu i u njoj je započeo rad. U svom godišnjaku »Littarae Collegii Quinquecclesiensis« zapisuju: »Hrvati su dobili obećanje da će jedan fratar biti zadužen za upravljanje školom!« Spomenuti fratar trebao je pridobiti ljude za dopremanje građevinskog materijala i skupiti dobrovoljne priloge u iznosu od 458 forinti. Taj je iznos bio dostatan za početak rada u školi. Naime, podmireni su troškovi za obnovu školske zgrade.

Škola je bila široka 6-7, a duga 12-13 metara. Nalazila se na zemljištu tadašnje Croaten Gase, tj. u Ulici Hrvata na broju 16. i 18. (danas ulica Anna).

Donator barun Makar u darovnici na latinskom jeziku spominje i školu: »da osnovana škola donosi plodove i da trajno postoji želja da jedan fratar Družbe Isusove vodi skrb i nadzire je. Njega će uvijek imenovati sadašnji rektor, odnosno budući rektori.« Čast imenovanja i zaduženja isusovačkog fratara u njoj pripala je rektoru Jánosu Widmanu, a osim spomenute, njegova zadaća bila je i nadziranje škole. Barun Makar postavio je i neke uvjete: »Ako se sada ili u buduće nastava ne bi odvijala na poželjni način ili bi prestala, u tom slučaju će zadržati pravo na povratak vlasništva kuće i grunta za sebe i za svoje potomke.« Gradski magistrat je 31. listopada 1727. godine unio u zapisnik: »Juro Marinkovics, welcher der Croatische Schulmeister...«, a nakon deset godina, 24. svibnja, spominje se ponovno »Schola Trivali Illiricae«, ali ovaj put u vezi s nekim drugim predmetom.

U početku djelovanja škola je imala osamdesetak učenika oba spola. Gradska uprava na svojoj sjednici održanoj 22. siječnja 1745. godine donosi odluku o pravilniku škole. Propisima na latinskom jeziku regulirano je da se u interne stvari škole nitko ne smije miješati, izuzev otaca Družbe Isusove: »Ovu smo veoma korisnu školu za javno dobro grada na dobrobit školske mladeži u originalnom redu sačuvali pa smo jednodušno odlučili i dajemo na znanje te zapovijedamo da bi se točno sprovelo ovo:

Točka 1.

Pošto su u ovoj školi sve dosada bili sprovedeni zahtjevi obije narodnosti, od sada u tu svrhu u školi može raditi isključivo učitelj Makar.

Točka 2.

Pošto je ova škola prvenstveno osnovana na zahtjev ilirske nacije, odlučujemo: ako učitelj ne poznaje dovoljno ilirski jezik da zaduži u tom jeziku učenog učitelja, koji će podučavati djevojke koje teško uče ilirsku abecedu te će i u drugim stvarima pomagati rad učitelja.

Točka 3.

Učitelji škole u svim školskim stvarima ovise od nadležnog fratra škole kojemu duguju s poslušnošću i štovanjem.

Točka 4. svakom pod kaznom zabranjuje miješanje u školske poslove: „Ako li bi u interesu škole ipak do toga došlo, data osoba prije se obvezatno mora dogovoriti s fratrom na čelu škole i da on donosi odluku o tomu što smatra za budućnost mladeži korisnijom. Gradska uprava nije se mogla miješati u školsku autonomiju, već su joj u nadležnosti bili poslovi u vezi s gradom i zemljištem.”

Točka 5. ima svrhu ublažiti socijalne poteškoće učenika i njihovih roditelja: „Predstojnik škole treba odrediti one siromašnije učenike koje će učitelj besplatno podučavati; svoju će plaću primati od Boga.”

Prema točki 6. učitelj omladinu valja odgajati prema propisima, u protivnom ga je predstojnik škole dužan odmah suspendirati „te popuniti mjesto s onim učiteljem koji će za budućnost mladeži biti korisniji.”

Knez grada i magistrat sastavili su i pravilnik za školsku mladež. U prvoj točki ističe se da je školu »velikodušni barun Makar osnovao u interesu ilirske nacionalnosti, a zahvaljujući njegovoj dobroti škola je otvorena i pred drugim narodnostima, učitelj pak da ne gubi iz vida da je s tim pravom obvezan voditi skrb o datoj nacionalnoj mladeži.«

Druga i treća točka naređuju da je školska mladež svakog dana dužna za blaženstvo duše utemeljitelja i za žive i mrtve članove njegove obitelji izmoliti jedan Očenaš, Zdravu Mariju i Vjerovanje na hrvatskom jeziku. Isto trebaju činiti i za vrijeme objeda na mađarskom jeziku. Učitelj je dužan svakog jutra hrvatsku djecu ispitati vjeronauk, odnosno one teze koje su potrebne za ispovijed i pričest. Mađarsku su pak mladež dužni ispitati za vrijeme objeda.

Prema četvrtoj točki učenici su dužni ispovijedati se i pričestiti svakog mjeseca. Svakog dana nastave, a naročito u nedjelju i na blagdane, dužni su ići na misu, gdje im ponašanje nadzire učitelj.

Prema petoj točki učitelj se morao pobrinuti da »kako mađarski, tako i ilirski đaci sudjeluju na vjeronauku.«

Šesta točka učiteljima zabranjuje da određuju učenicima školski raspust, a sedma dozvoljava učiteljima da sami odredeblaže kazne za učenike, dok se teže »izvode samo poslije savjetovanja s fratrom predstojnikom.«

Zadnja, osma točka predviđa: »Učitelj valja u svemu nastojati na uznapređenju omladine u pobožnosti i znanostima. A o kojim učenicima pak dozna da su siromašni s njima neka ne bude netrpeljiv i da od njih ne traži školarinu.«

Hrvatska Pučka škola u Pečuhu prestaje s radom 1792., u isto vrijeme kad i škola hrvatskog puka u Segedinu i njemačka u Pečuhu, što se može smatrati i početnim valom odnarođivanja nacionalnih zajednica provedbom odluke Sabora u Požunu 1790. godine. Ona je predvidjela uvođenje mađarskog jezika u državnu administraciju, protiv čega su se hrvatski zastupnici u Hrvatskoj oštro bunili.

Litertura

Bojničić, Ivan. 1899. Der Adel Kroatien und Slavonien, Nürnberg: Bauer and Raspe, str. 108.

Buturac, Josip. 1958. Zaključci hrvatskog sabora II. 1693-1713, Zagreb: Državni arhiv NR Hrvatske.

Szita, László. Pécs és régiójának felszabadulása a török megszállás alól. In: Pécs a törökkorban.

Szakaly, Ferenc. 1999. Tanulmányok Pécs történetéből, Pécs, str. 305-325.

Varga, Szabolcs, Irem kertje Pécs története a hódoltság korában (1526-1686), Pécs, 2009., str. 177-178.

Summary

Makar family, donors of Illyrian (Croatian) school in Pecs

Keywords: the Makars, Illyrian school, Pecs

The Makar family engraved their name in the history of Croatian people and Croatian ethnic minority and the history of Hungarian people in Pecs. Ivan Makar and his soldiers played the key role in liberating this Baranya-located city from the Osmanli rule lasting from 1543 to 1868. Makar's troops attacked the southern walls causing great loss to Turkish army. The attack resulted in a truce. Ivan Makar was a colonel and baron. He founded the Illyrian school in Pecs that existed till the end of the 18th century.